

Բան զգեալան երգեալ յու մեմէ ի Վանէցի Բօշաքի, 69;
Տնտեսարարութիւն Ագուլեայ, 85;
Հայոց ազգի քաղաքական վիճակը, 78, 80;
Հայոցի հայտնագործ, 127;
Տնտեսարարութիւն Հայոց, 131, 137;
Մովսիսի Բանեղոյ Առեղծուած գրոց, 134;
Եփէ. Ոսկերիանի Ներդրոցն ի Ս. Կր. Լուսաւորիչ, 1861-62 ամին չափաւ, էջ 1-33;
Ներսիսի Զորհալար Մեհակութիւն «Բարձրա-ցուէք» քառեր, Անգ. 85-40 (կիսառաւ):

Ինչպէս սոյն ցուցակէն կ'երևայ՝ ճշմարտ-պէտք է նկատել աւելի գործի մը նախնայ Հա-մառօտ գրութիւններն ճշատարակելու, եւ այլ նոյն կարգի գրութիւնն ժողովածոյ մը: Իբրեւ այսպիսի՝ ունի ազգային մատենագրութեան Հա-մար իւր յատուկ նշանակութիւնը: Քանի մ'իւր-նագիր Հետաքրքրութիւն, որոնք միայն ներքին ազգիներէ քաղուած են, չեն այնչափ քննա-կան եւ ճիշդական: Իսկ ժամանակակից եւ Հա-սարակութեան վերաբերեալ յօդուածք շատ ցանցաւ են: Արմանք ուրեմն ըսել՝ որ ճշմարտ-թիւն եւ բովանդակութիւնը ժողովոցն Համար նշանակութիւն եւ ազգեցութիւն մ'ունեցած չէ, ասկայն ուսումնականաց Համար Հետաքրքրական է, եւ միշտ իւր յարգը պիտի ունենայ, ոչ այն-չափ ուսումնասիրութեան, որչափ ուսումնասիրելու մատակարարած առատ նիւթովն:

(Ըղբունսդն է)

Հ. Գ. Գ.

ՄԱՅՆՆԱՅԻՆՈՍԱԿԱՆ

ԶԻՆՆՈՅՑ, Բանաստեղծութիւններ: Մ. Պետեր-բուրգ, 1890, 84. Ն. Սկրոտիոգով. 8°, Երես 186, Գրք՝ 60 կողմէ:

Եռեց կեղծ անուամբ ճշատարակու-ած բանաստեղծութեանց այս հաւա-քածոյն ամէն նկատմամբ փորձ մըն է միայն, եւ այն ոչ շատ յարող: Մատենիկն ունի տեղ տեղ բաւական յարզ կարոնքն եւ ընդ-հանրապէս ճշդնակին բաւական բուն եւ քերմ երեւակայութիւնը կը ցոյնցընէ. բայց իբրեւ գրական երկարիրութիւն՝ շատ թերակատար է: Հաւաքածոյին մէջ կան նաեւ թարգմանութիւնք, թէեւ ոչ շատ բազմաթիւ, եւ ասոնք յարող չեն՝ գլխաւորաբար տաղաչափութեան արուես-տին գրեթէ կատարելաւ պակասութեամբ: Այս-պէս (էջ 42) Ռեմոնտիէն թարգմանուած 12 տող հատածին մէջ կը գտնենք յայտեր. Գոյլը, եւ օրեր, Բաժնեղծս եւ իտալ, Գըքը եւ շէնիք, եւն, որոնք յանգ իսկ չեն կրնար համարուիլ: Նոյնպէս բովանդակ գրող մէջ շատ առատ են

այսպիսի յանգաւոր տողեր, թիւղ անթիւ այլ վերաւորութիւնքն՝ որոնք հազիւ թէ կրնան նե-րուիլ իբրեւ յանգ: Ինքնագիր մատենն ունին բաց աստի նաեւ այն թերութիւնը՝ որ ընդհան-րապէս երկայն եւ շատ տեղ ճապաղ են առանց մասնաւոր նշանակալից բովանդակութեան: Հե-ղինակը նորաթիւք ըլլալով, որչափ կ'իւրեւայ, չէ կրցած իւր բուն երեւակայութեան յախուռն յղացածը կարճ, կարուկ եւ վեմ մ կերպարանաց տակ ամփոփել. այնպէս որ թէ՛ առաւել միտ գրուէր տաղաչափութեան եւ ամփոփութեան՝ ինչ ինչ կարոնքն շատ գեղեցիկ կրնային ըլլալ իրենց ստոգի բաւականաշատ եւ բովանդակալից պարունակութեամբն: Գոթախոսաբար ինչպէս ասոր՝ նոյնպէս լեզուի կանոնաւորութեան եւ մաքրութեան տեղ տեղ միտ չէ գրուած. շատ ցանցաւ չեն անհիշելով սղոմներ, գեղեցիկներ եւ այլ ինքնակերպ կերպարանաց մատնուած բառեր՝ որչափ կ'երևայ յանգ եւ ուր դիւրաւ հայթայթելու ճգամը: Բազմաթիւ նման աղա-ւաղութեանց իբրեւ օրինակ կը յիշենք Եր-թալի-թիւն, ըլն- (ըղաջան), քեւ (գեղեցիկ), քեւ-թիւն (գեղեցիկութիւն), «սեւ աչքը պէտ», քեւ-թիւն (արիւնագոյն), «մեւ փափագ, ժողովուրդ» եւն (մի, միակ) կամ Դիւ (մի միակ), «Ինչո՞ւմ ձեռք», յաղ-քեւ, Խեղ-քեւ եւ այլ շատ մը նման-ներ: Թէեւ մատենական լեզուն այրեւելան մա-տենագրական լեզուն է, բայց շատ տեղ բաւա-կան որոշ կը տեսնենք արեւմտեանին ազգեցու-թիւնը, ինչպէս նաեւ լեզուի եւ ուղղագրու-թեան կանոնաւորութիւնը տեղ տեղ թերի է: Ցպագրութիւնը մաքուր է, թէեւ սպագրական վերիպակ ցանցաւ չեն:

Հ. Թ. Թ.

ԳՄՓԱՄԱՐՈՅՆ ՄԻՄՈՐ, Հաւաքածոյ ընտիր գրու-ածոց ազգային եւ օտար մատենագրաց. Արմակ եւ ուսանաւոր. Մասն Բ, Գ. Պուլիս, Նշան Գեղազեան 1890: 8° Երես Ը. 287: Գրք՝ 71, ռը.:

Ինքնեցութեանց բոլոր թուոյն Գափամա-ճեան Ի. Գ. կը յաւելու նոր մը, որ 1888ին իւր ճշատարակած նոյն բոլոր մ. Մասին շարու-նակութիւնն է: Ի՞նչ է, հարցընենք մատենիս նպատակը: «Ինչիւ ըստ կարի մանկանց ճաշակն, ընտիր հատուածոց վերծանութեամբն աշուտա-ցընել նոցա մտածանքն ու զգացումներն, ցու-ցընել թէ որպէս աշխատող միւրքն բազմաբե-ղուն ըսած է որեւէ նիւթ, ընդգրկելով անոր զանազան մասեր. . . եւ այսու հետեցեալ թեւ- ինչ շարքիւնք նոյնպէս շարքիւնք լինել» : Այս նպատակին հասնելու համար այլիկայ ազգային լրագրաց եւ գրքերու մէջ տեսնուած հատու-

ածններն հաւաքած է հեղինակն այս մատենական մէջ, բաւական անկողմնակալութեամբ:

Հատուածներէն շատերուն քով հատուածաբանին համառոտ փնտազրութիւնը դուռած է. այսպիսի կենսագրութիւններ 44 հատի չափ կը համրուին. նոյնպէս քանի մը գրագիտական ծանօթութիւններ՝ եւ դժուարիմաց բառերու մեկնութիւններ: Ասով գործն ստուգիւ շատ գովելի եւ ուսումնարարներու յանձնելի պիտի ըլլար, եթէ չունենար քանի մը թերութիւններ, որ գոցեցն բովանդակ գրքին օգուտը՝ եթէ ոչ ի դերու կը հանն, գոնայ ըստ մեծի մասին կը նուազեցընեն:

Հեղինակն մտքէն վերկած կ'երեւի սա ընկալեալ սկզբունքն՝ թէ որպէս զի դասագիրք մը նպատակին յարմար ըլլայ, բաւական չէ միայն նիւթապէս աշխատիլ եւ զայն մամլոյ յանձնել. այլ առաւելապէս կը պահանջուի, որ դասագիրք մը, մանաւանդ այսպիսի ընթերցողածոյ դասագիրք մը, իւր հատորներուն եւ խառնուց մէջ՝ նիւթերու զանազանութեամբն հանդերձ, ամբողջ մը կ'աղմկէ: Ապա թէ ոչ՝ որպիսի ալ հետաքրքրական ըլլան նիւթերն, մանկախն՝ այս կը կարգաւ զայն եւ մեծ տիրով, բայց չի հասնիր այն դիտուած նպատակին, որ էր՝ «մանկանց շարագրութեանց նպատաստանող ըլլալ»: Այս թերութիւնն ըստ բաւականի զգուշացած չ'երեւիր գործոյս հեղինակը. այնպէս որ հետզհետեւ շարուած հատուածներն՝ փոխանակ զերար ընդգրկելու, կը վանեն զերար: Եղջնք միայն՝ «Հնորհայր յիշատակն» (էջ 33) որ եթէ գրքիս վերջերը գրուէր, իւր պատշաճ տեղը կը գտնէր. եւ այս՝ միայն լեզուին համար. որովհետեւ հատուածն կարդացողը կը համոզուի թէ սոյն քաջաբարձ գրչի լեզուն պատշաճապէս չէ յարմարած իրմէ գրեթէ երկու էջ յառաջ եղող «Կնդրոյս» ընտանեկան լեզուին հետ:

Եզրմը մասին յօրինուածի անհամութիւն կ'երեւայ հեղինակի կողմանէ: Շատ օգտակար եւ շահեկան գործ մի կ'ըլլար, եթէ գոնէ ամէն հատոր յիւրեան լեզուի միութիւն եւ նոյնութիւն ունենար: Ստորջ է լեզուն մտաց կը հետեւի եւ շատ տեղ ճաշակի, եւ հետեւաբար ըստ զանազան անձանց՝ զանազան է եւ լեզուի ոճն, բայց հարկ է միթէ, որ՝ «գլորցի մանուկներն» (տես Յաւաթաբան, էջ 6 տող՝ 17) — որ ստղծելու կ'երթան ի դպրոց եւ ոչ այլեւայլ հատուածներու խառն ոճերու հեղեղին մէջ խղզուելու, — հարկ է որ այլեւայլ անձանց ոճերու եւ գրութիւններու նշաւակ ըլլան: Ուր

եթէ միատեսակ եւ նմանօրինակ ոճերն ու լեզուն կարենար հեղինակն անաշուտ իրարմէ զանազանել եւ «գլորցի մանուկներն» մօտեմէ եւ կանոնաւոր լեզուի մ'առաջնորդել, եւ այլեւայլ ոճերու ընտանեցները, այն ստեղծ այս գիրքն ալ կ'ըլլար ստուգիւ արդիւնալից եւ շահեկան, աղտակալ գոնէ մանկախն հայերէն արդի լեզուի մէջ տիրող խառնաձայն խառնակութենէ եւ այլանդակ անտեղնութենէ: —

Ընդհանրապէս ծաղկաբայ ընող մատենագիր մը պիտի կարենար զանազանել նոյն իսկ արդի լեզուին մէջ առաջին կարգի եւ երկրորդական գրողներն, եւ ոչ թէ անպիտէ ամեն մէկ հրապարակագիրն, որ այսօր յօդուած մը հրատարակած է, վաղէն ըստիւր գրագիտաց կարգն առնու: Այս՝ անիրաւութիւն է գրագիտութեան, եւ ապագայ անաշուտ պատմութիւնն այսպիսի աշխատութիւնները հաւասար պիտի դնէ — ոչնչի:

4. Գ. Մ.

ՅԱՎՈՐԵՆՆ ԵՐԱՅՍ. ԵՆ ԱՆՏՈՒ — Տարերը Մարդակազմութեան: Ամէն ամսանց կարեւոր: Կ. Պոլս, Երկր. 8. Գալաֆեան, 1890: 8° Ներս. Ը. 103: Պատկեր 38: Գիր 3 որդէ:

Սոյն փոքրիկ մատենան 14 գլխոց մէջ հարց եւ պատասխանով մարդկային մարմնոյն կազմութեան գիտութիւնը կ'աւանդէ, նաեւ պատկերներով նոյնը բացատրելով: Բաւական մանրամասն կը ստորագրուի իւրաքանչիւր անդամից կազմիչ մասունքն, պաշտօններն ու նշանակութիւնը:

Մարդակազմութեան գիտութիւնն մարդուս կենաց պահանջութեան կարեւոր, եւ առհասարակ մարդուս իւր նիւթական մասն ծանշելու հետաքրքրութեան յագեցուցիչ գիտութիւն է. եւ այս պատճառաւ մեր ժամանակներն մեծապէս յառաջացած ու զարգացած է: Կարեւոր էր ուրեմն եւ արդիւնաւոր այն գիտութիւնը մատչելի ընել նաեւ մերայնոց, եւ այս արդէն սկսուած էր. քանի մը տարի յառաջ: Յաւանքն էր ինչպէս սոյն Տարերը՝ նոյն գիտութիւնն աւելի ընդհանրացընելու պիտի նպաստէ անշուշտ:

Յակայն յանձնելի էր Մարդակազմութեան հեղինակներուն արեւրաց աւելի ընտրութիւն ընել: Մատենական առաջին էջերն միայն գիտելով՝ կը տեսնենք որ մարդակազմութեան տրուած սահմանն (էջ 1) բաւական պզոտ աղբիւրներէ բխած է: Մարդակազմութիւնն մարդուս մօտեմն (եւ ոչ՝ մարդկային) կազմութեան գիտութիւնն է: Այս պզոտ արեւր ազգեցու-